

Received / Makale Geliş Tarihi 09.04.2025
Published / Yayınlanma Tarihi 30.06.2025
Volume (Issue) Cilt (Sayı) 9 (55)
pp / ss 470-479

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.15807622
Mail: editor@pejoss.com

Dr. Öğr. Üyesi Sena Aydın

<https://orcid.org/0000-0002-5241-629X>

İstanbul Ticaret Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/02v3kkq53>

Medine Nazımı

<https://orcid.org/0009-0006-8387-8274>

İstanbul Ticaret Üniversitesi, İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü, İstanbul / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/02v3kkq53>

Uygur Türklerin Birleşmiş Milletler Başvuru Sürecinin Medyaya Yansıması

Media Coverage of the Uyghurs' Application Process to the United Nations

ÖZET

Bu çalışma, Çin'deki toplama kamplarında hukuka aykırı şekilde tutulan Uygurlar hakkında, özellikle Türkiye'deki diasporalarının Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde yürüttüğü insan hakları mücadelesini ve bu mücadelenin Türk yazılı basınında nasıl temsil edildiğini incelemektedir. Araştırmanın temel odağı, Çin Toplama Kamp Mağdurları Platformu'nun BM İnsan Hakları Komisyonu Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'na yaptığı başvurunun, Türkiye'deki gazetelerde nasıl haberleştirildiğini anlamaktır. Çalışmada, Yeni Akit ve Aydınlık gazetelerinde yer alan haberler söylem analizi yöntemiyle detaylı biçimde incelenmiştir. Ayrıca, medya-politika ilişkisi, gündem belirleme kuramı ve medya ekonomisi gibi kavramsal çerçeveler kullanılarak Uygur meselesinin basındaki görünürlüğü analiz edilmiştir.

Araştırma, Uygur meselesinin Türkiye'deki ana akım yazılı basında sınırlı biçimde yer bulduğunu ve bu durumun büyük ölçüde Türkiye-Çin ilişkileri ile medyanın politik ve ekonomik yönelimlerine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Uygurların yaşadığı ağır insan hakları ihlallerine rağmen, yalnızca ideolojik olarak farklı konumlarda bulunan iki gazetenin bu meseleye yer vermesi, medyanın bu insani sorunu gündeme taşıma konusundaki yetersizliğini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, medya kuruluşlarının kamusal sorumluluğu ve insan haklarına dayalı habercilik anlayışı sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uygur, Birleşmiş Milletler, Türk, Medya

ABSTRACT

This study examines the human rights struggle conducted by the Uyghur diaspora in Turkey at the United Nations (UN) regarding the unlawful detention of Uyghurs in Chinese internment camps, and how this struggle is represented in the Turkish print media. The main focus of the research is to understand how the application submitted by the Chinese Internment Camp Victims Platform to the UN Human Rights Commission's Working Group on Arbitrary Detention was covered in newspapers in Turkey. The study conducts a detailed discourse analysis of news articles published in the newspapers Yeni Akit and Aydınlık. Additionally, the visibility of the Uyghur issue in the press is analyzed through conceptual frameworks such as media-politics relations, agenda-setting theory, and media economics.

The research reveals that the Uyghur issue receives limited coverage in Turkey's mainstream print media, largely due to Turkey-China relations and the political and economic orientations of the media. Despite severe human rights violations faced by Uyghurs, only two newspapers with ideologically divergent positions cover the issue, highlighting the media's inadequacy in bringing this humanitarian problem to the public agenda. In this context, the public responsibility of media organizations and a human rights-based approach to journalism are critically examined.

Keywords: Uyghur, United Nations, Turkish, Media

1. GİRİŞ

Uygur halkının yıllardır Çin baskısı altında çeşitli insan hakları ihlallerine maruz kaldığı bilinmektedir. Özellikle son yıllarda Çin hükümetinin Uygurlara karşı arttırmış olduğu baskı ve kurduğu toplama kampları nedeni ile yaşanan hak ihlalleri uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmektedir. Bu bağlamda, yurt dışında yaşayan Uygurlar, özellikle de Türkiye'deki diaspora, Çin'deki toplama kamplarında hukuka aykırı şekilde tutulan akrabalarının özgürlüğünü sağlamak amacıyla çeşitli uluslararası hukuk mekanizmalarını kullanarak mücadele etmektedir. Dolayısıyla yapılan mücadeleler içinde önemli örneklerden biri Çin Toplum Kamp Mağdurlar Platformunun Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'na yaptığı başvuru dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir.

Çalışmamız; Uygurların yürüttüğü bu önemli insan hakları mücadelesinin görünürlüğünü ortaya koymayı, mücadelenin medyada nasıl yansıdığını analiz etmeyi ve Türkiye yazılı basının konuya yaklaşımını ile gündeme getirmedeki tutumunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Türkiye'de yaşayan genç Uygurlardan oluşan Çin toplama kamp mağdurları platformunun, Uygurların demokratik hakkını hukuki çerçevede savunmaya yönelik çabalarına, bu mücadelenin uluslararası hukuk bağlamındaki anlamına, Türk yazılı basında yer almasına ve kamuoyuna yansiyıp yansımadığına odaklanmaktadır.

Bu bağlamda, Çin Toplama Kamp Mağdurları Platformu tarafından BM İnsan Hakları Komisyonun "Keyfi Gözaltı" Çalışma Grubu'na yapılan başvuru sürecinin, Türk basında nasıl haberleştirildiğini ve bu haberlerin yoğunluğu değerlendirilecektir. Farklı gazeteler ve haber kaynaklarının konuya yaklaşımındaki çeşitlilik analiz edilecektir.

Ayrıca bu çalışmanın birinci bölümünde, gündem belirleme kuramı, yazılı basının kamuoyu oluşturma rolü ve medyanın ekonomik politikası ele alınmaktadır. İkinci bölümde, Birleşmiş Milletler (BM) ve Çin'in BM'deki konumu, Birleşmiş Milletler'in yapısı ve BM İnsan Hakları Komisyonu Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu hakkında bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, Çin Toplama Kamp Mağdurları Platformu'nun Uygurların keyfi tutuklanmasına karşı BM Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'na yaptığı başvuruya ve ardından kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla düzenlenen basın toplantısıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Son bölümde, medyada yer alan haberler, Teun A. Van Dijk'ın makro ve mikro düzeyde eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. İnceleme, nitel bir araştırma deseniyle yürütülmüş ve eleştirel söylem analizi uygulanmıştır. Örneklem olarak, sağ ve sol cemaat konumlanan ulusal düzeyde yayın yapan gazetelerden *Bir Gün Gazetesi*, *Sözcü Gazetesi*, *Yeni şafak Gazetesi*, *Hürriyet Gazetesi*, *Yeni Asya Gazetesi*, *Karar Gazetesi*, *Yeni Akit Gazetesi* ve *Aydınlık Gazetesi* olmak üzere toplam sekiz ulusal yayın organı değerlendirilmiştir. Ancak bu gazetelerden yalnızca ikisinde konuyla ilişkin haberlere yer verilmiştir. Araştırmanın bulgular çerçevesinde *Yeni Akit* gazetesinde yayımlanan "Uygur Türkleri Çin'i BM'ye şikâyet etti" başlıklı haber ile *Aydınlık* gazetesinde yer alan "Ayrımcılar Çin'i BM'ye şikâyet etti" başlığındaki haberin söylem analizine yer verilecektir.

1. 1. Gündem Belirleme Kuramı

Bireyler, medyanın belirlediği gündem aracılığıyla, yaşanan olaylar arasında hangilerinin önemli olduğunu öğrenmektedir. İzleyiciler, okuyucular ve dinleyiciler, kitle iletişim araçları aracılığıyla yalnızca kendileriyle ve toplumla ilgili konulardan haber almakla kalmaz, aynı zamanda bu araçların olaylara verdikleri değerler doğrultusunda, bir soruna veya konuya ne düzeyde önem vereceklerini şekillendirirler. Toplumda, kitle iletişim araçlarının daha fazla önem atfettiği konular daha fazla gündemde yer bulurken, medyanın görmezden geldiği olaylar zamanla önemini yitirmektedir (Yaylagül, 2006, s. 68).

Gündem belirleme kuramı (agenda-setting), kökenlerini birçok diğer kuram ve yaklaşımla birlikte Walter Lippmann'ın kamuoyu üzerine yaptığı çalışmalarda bulmaktadır. Lippmann'a göre, insanların, hakikat olarak kabul ettikleri ortamlar ve kendileriyle ilişkilendirdikleri düşünceler üzerinde medyanın güçlü bir etkisi altındadır. Medyanın sunduğu görseller ve yansıttığı gerçeklik yapılarını, bireylerin düşünme biçimlerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Dış dünya hakkında doğrudan bilgiye araçsız erişim imkânı olmayan bireyler için medya, belirli anlamlar taşıyan bir araç hâline gelir. Lippmann'ın görüşlerinden yola çıkan Bernard Cohen, *The Press and Foreign Policy* (Basın ve Dış Politika) adlı çalışmada, medyanın insanların "ne düşünmelerini gerektiğini" belirlemede yeterince etkili olması da "ne hakkında düşüneceklerini" belirlemede önemli bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, gündem belirleme kuramının en temel önerisi şu şekilde ifade edilmektedir: "Medya, insanların ne düşüneceklerini değil ne hakkında düşünceleri gerektiğini söyler" (Özçetin, 2018, s.117; İrvan, 2001, s.70).

Gündem belirleme, bir konunun medya aracılığıyla toplumsal önem kazanmasını veya göz ardı edilmesini açıklayan bir süreçtir. Medyada sürekli olarak yer bulamayan bir mesele, bireylerin ve toplumun öncelik sıralamasında geri planda kalabilmektedir. Bu durum, kamuoyunun konuya yönelik duyarlılığını ve siyasi aktörlerin meseleye yaklaşımını doğrudan etkilemektedir. Örneğin, Uygurların maruz kaldığı sistematik insan hakları ihlalleri ile bu ihlallere karşı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu nezdinde gerçekleştirilen başvuru süreci, küresel düzeyde önem arz eden bir mesele olmasına rağmen, Türk medyasında sınırlı ölçüde yer bulmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak, meselenin kamuoyu gündeminde hak ettiği ilgiyi göremediği ve geniş çaplı toplumsal destek kazanamadığı düşünülmektedir. Öte yandan, benzer nitelikte insan hakları ihlallerinin yaşandığı Filistin meselesinin medyada daha yoğun şekilde yer bulduğu; bu nedenle daha fazla kamuoyu desteği ve siyasal ilgi gördüğü gözlemlenmektedir. Bu karşılaştırmalı görünürlük farklılığının, yalnızca olayların insani boyutuyla açıklanamayacağı; medyanın haber değeri oluşturma süreçlerinin, politik eğilimler ve uluslararası ilişkiler bağlamındaki konumlanmalar tarafından belirlendiği düşünülmektedir.

Medyanın bir konuyu gündemde tutup tutmaması, bireylerin ve toplumun söz konusu meseleye ilişkin düşüncelerini doğrudan yönlendirmekten ziyade, o kanunun varlığını kabul edip etmeyeceklerini belirlemede etkili olmaktadır. Eğer medya bir meseleyi sürekli olarak gündemde tutmazsa, ilgili konu zamanla görünürlüğünü yitirir. Bunun bir diğer örneği olarak, Türkiye'de meydana gelen büyük depremler gösterilebilir. Depremin hemen ardından medyada geniş yer bulan afet haberleri, toplumun ana gündem maddesi haline gelmiş ve yardım kampanyaları yoğun ilgi görmüştür. Ancak zamanla bu konunun medyada daha az yer alması, depremlilerden yaşanan sorunların görünürlüğünü azaltmıştır. Oysa halen birçok insan evsiz ve yaşam koşulları düzensizdir; ancak medya bu konuya yeterince ilgisini göstermemiştir. Medya ilgisinin azalmasının bu sorunun kamuoyunda ve siyasi arenada önemini yitirmesine önemli ölçüde neden olduğu söylenebilmektedir. Sonuç olarak, medya gündemi belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Bir konunun kamuoyunda ne ölçüde tartışılacağı ne kadar destek göreceğini ve siyasi karar alıcıların öncelik sıralamasına girip girmeyeceğini büyük ölçüde medya aracılığıyla şekillenmektedir. Bu nedenle, toplumsal meselelerin unutulmaması ve çözüm üretilmesi açısından medyanın rolü kritik bir öneme sahiptir.

1.2. Yazılı Basının Kamuoyu Oluşturması

Yazılı medya, eserlerin basılı formatlara dönüştürülmesi süreciyle birlikte gelişmiş, bu süreç 1450 yılında Johann Gutenberg'in hareketli harflerle matbaayı icat etmesiyle hız kazanmıştır. Söz konusu durum, bilgi ve eserlerin geniş çapta yayımlanabilmesi ve geniş kitlelere ulaştırılması açısından önemli bir fırsat yaratmıştır. Matbaanın icadını takiben gazeteler ortaya çıkmış. Gazete, Avrupa'da 1550'li yıllarda, Osmanlı coğrafyasında ise 1831 yılında gazete basımı başlamıştır. Böylece gazete, önemli bir iletişim aracı olarak toplumsal yaşama dâhil olmuştur. Günümüze kadar pek çok teknolojik dönüşüm geçiren gazeteler, hedef kitle stratejilerinde her zaman "taze ve güncel haber" ilkesini benimsemişlerdir. Günümüz medya türleri içinde yer alan yazılı basın, dijital formata geçiş yapmış olsa da hala kamuoyuna somut ve görsel içerikler sunarak varlığını sürdürmektedir. Geleneksel kâğıt formundaki yazılı basın, gazete, dergi ve bültenler gibi araçlardan oluşmaktadır. Bu araçlar, kâğıt ve yazılı materyallere dayalı, basılıp çoğaltılan ve belirli aralıklarla yayımlanan bilgi ve haber merkezlerinden oluşturulmaktadır. Yazılı basın, kitle iletişim araçları arasında özel bir konuma sahiptir ve belirli bir hedef kitlesi yönelik faaliyet gösteren bir medya kolu olarak değerlendirilmektedir. Gazeteler, yazılı medya kapsamında ele alınmakta ve toplumda üretilen haber ve bilgilerin kâğıt, baskı ve yazılı formatta geniş halk kitlelerine ulaştırıldığı somut belgeler aracılığıyla hizmet veren dikkatli bir iletişim türü olarak işlev görmektedir (Alev, 2020, s. 29-30).

Yazılı basın, gazete, dergi, bülten gibi geleneksel kâğıt üzerinde yayımlanan basılı yayınlardan oluşan, yazılı içeriklere dayalı olarak basılıp çoğaltılan, periyodik şekilde yayımlanan haber ve bilgi öğelerini içeren iletişim araçlarıdır. Yazılı basın, kitle iletişim araçları arasında özel bir konuma sahip olan, belirli ve spesifik bir hedef kitlesi bulunan bir medya dalı olarak tanımlanabilir (Alev, 2020, s. 30). Yazılı basın göze hitap eden bir iletişim türüdür. Dolayısıyla okuryazarlık becerisine sahip olmayan bireyler yazılı basındaki metinleri doğrudan okuyamazlar, fakat metinlerin başkaları tarafından sesli okunması yoluyla dolaylı olarak faydalanabilirler. Yazılı basın, verdiği haber içeriklerini depolanabilir ve kalıcı bir evrak niteliğinde sunma özelliğine sahiptir. Bu özellik, haberlerin arzu edildiği zaman yeniden okunabilmesi ve tekrar değerlendirilebilmesi imkânı sağlar. Ayrıca yazılı basın haberleri daha kapsamlı ve ayrıntılı biçimde sunma avantajına sahiptir (Tokgöz, 2006, s. 121).

Basın, günümüzde kamuoyunun oluşturulmasında derin bir etkisi, yönlendiriciliği gücü olan önemli bir kurumdur. Basının kamu görevi, "duyurmak, bildirmek, öğretmek, gözetmek, sorgulamak, neşelendirmek ve bu yollarla kamuoyunun şekillenmesine katkıda bulunmak ve mevcut kamuoyunu aydınlatmak" biçiminde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda basın, yazarların ve bağlı oldukları resmi ya da gayri resmi kuruluşların fikirlerini yönetime aktaran ve aynı zamanda hedef kitlesinin düşüncelerini şekillendirilmesinde rol oynayan bir araç olarak değerlendirilmektedir. Basın, toplumun genel yapısı ve işleyiş kuralları çerçevesinde varlık gösteren ve işlevini sürdürebilen bir yapıdır. Diğer toplumsal kurumlarda olduğu gibi, basının da içinde bulunduğu, siyasal, hukuki, sosyal, ekonomik ve kültürel gelenekler çerçevesinde karşılıklı etkileşim içerisinde (Girgin, 2008, 203). Haberin kamuoyu oluşturmadaki rolü, haberlerde yer alan çeşitli unsurlar ve yönlendirme stratejileri aracılığıyla şekillenir ve gelişir. Gerçek dışı haberler dahi, uygun bir yapısal düzenleme ile belirli bir bağlam ve koşul altında sunulduğunda, bireyler tarafından doğruymuş gibi kabul edilebilmektedir. Bu bağlamda, haber içerikleri bireylerin düşünce ve duyguları üzerinde belirleyici etkiler yaratabilir. Bireyin edilgenleşmesi ve tepkisizleşmesi ise çoğu zaman farkında olmadan bilinçaltına yerleştirilen imgelerle aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu süreçte, bilinçaltını en fazla etkileyen unsurlardan biri ise haberlerin kendisidir (Girgin, 2003, s. 75-76).

1.3. Medyanın Ekonomik Politikası

Günümüzde medya, yalnızca bilgi ileten ya da eğlence sunan bir araç olmanın ötesinde, ekonomik ve politik ilişkilerle şekillenen bir sistemin parçası hâline gelmiştir. Medyanın ekonomik politikası, bu sistem içinde medya içeriklerinin nasıl üretildiğini, kimler tarafından finanse edildiğini ve hangi çıkarlar doğrultusunda şekillendiğini anlamaya yönelik eleştirel bir bakış açısını ifade eder. Özellikle sermaye yapısı, reklam gelirlerine olan bağımlılık ve medya sahipliğindeki yoğunlaşma gibi etkenler, medyanın tarafsızlığını sorgulamakta ve haberin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, medyanın ekonomik politikasını incelemek, yalnızca içeriklerin nasıl üretildiğini değil, aynı zamanda kamuoyunun nasıl yönlendirildiğini ve bir konunun gündeme taşınıp taşınmamasını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Medyanın ekonomik politikası üzerine önemli katkılarda bulunan isimlerden Edward S. Herman, diğeri ise Noam Chomsky'dir. Bu iki araştırmacı 1988 yıllarında "propaganda modelini" geliştirerek, medya araçları ile toplumun nasıl yönlendirildiğini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Herman ve Chomsky, bu süreçte sermaye sahiplerinin ve egemen ekonomik çevrelerin belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Propaganda Modeli aracılığıyla, medya gücünü ellerinde bulunduran ekonomik aktörlerin, kitleleri kendi çıkarları doğrultusunda nasıl şekillendirdiklerini ve kamuoyunu nasıl yönlendirdiklerini açıklamaya çalışmışlardır (Herman ve Chomsky, 2012, s. 72).

Medya, yalnızca bir bilgi kaynağı olmaktan daha çok mevcut sermaye sahiplerinin ve siyasi iktidarların çıkarları doğrultusunda şekillenen bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Herman ve Chomsky'nin ifade ettiği üzere, "Parayı verenin düdüğü çalar" deyiminde ifade edildiği gibi ekonomik gücü elinde bulunduranların söylemleri ve çıkarları medya içeriklerinde belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda, medyada yer alan haber ve içerikler çoğu zaman halkın menfaatine değil, ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduran kesimlerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Örneğin, Uygurların maruz kaldığı insan hakları ihlallerine ilişkin Birleşmiş Milletler'e yapılan başvuru, oldukça önemli bir gelişme olmasına rağmen, Türkiye'de kamuoyunda yeterince gündem olamamıştır. Bu durumun, büyük ölçüde Çin'le olan siyasi ve ekonomik ilişkilerin olumsuz etkilenmemesi yönündeki kaygılardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle, söz konusu meseleye dair bir rıza üretmek istemeyen çevreler, bu konunun medyada yer almaması yönünde dolaylı ya da doğrudan etkili olabilir. Çin'in politikalarını eleştiren bir haber, eğer Türkiye'deki iktidarın Çin ile olan ilişkilerine zarar verme potansiyeli taşıyorsa, bu haber ne iktidar yanlısı ne de muhalif basında yeterince yer bulamayabilir. Dolayısıyla, haberin önemi ne denli büyük olursa olsun, medyanın sahiplik yapısı, siyasi bağımlılıkları ve iktidarla olan ilişkileri gibi etkenler, haberin kamuoyuna yansıtılmasını engelleyebilir. Bu kuramsal çerçeve Uygur Türklerine ilişkin haberlerin hangi koşullarda gündeme gelebileceğini analiz ederken yol gösterici olacaktır.

2. BM VE ÇİN'İN BM'DEKİ KONUMU

Çin'in beş özerk bölgesinden biri olan “Xinjiang” (Doğu Türkistan), Uygur ve diğer Türk halklarının yoğun yaşadığı bir bölgedir. Çin'in bugüne kadar gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerinden bahsederken, Çin ile Birleşmiş Milletler (BM) arasındaki ilişkilere değinmek gerekmektedir. Zira Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinden biri olup veto hakkına sahiptir. Bu durum, Çin'in BM içindeki diplomatik ilişkilerine dayanarak Uygurlara ile diğer Türk halklarına karşı işlediği insan hakları ihlallerinin uluslararası kamuoyuna yansımaları ve bu ihlallere karşı yaptırım uygulanmasını büyük ölçüde engellemektedir. Özellikle 2017 yılından itibaren Uygurlara karşı sistematik olarak gerçekleştirilen etnik baskı politikalarının belgelenmesine ve bu konuda uluslararası tepki oluşmasına yönelik çabalar, Çin'in BM'deki konumu ve diğer devletlerle olan stratejik ilişkileri nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda, Çin'in yalnızca Uygurlara değil, ülkedeki diğer etnik ve dini gruplara yönelik hak ihlalleri de benzer şekilde uluslararası platformlarda yeterince gündeme taşınmamaktadır.

2.1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler (BM), dünya düzenini sağlamak ve sürdürmek amacıyla kurulan en önemli uluslararası kuruluşlardan biridir. Dünya barışını temin etme çabalarının bir parçası olarak daha önce Milletler Cemiyeti adıyla bir uluslararası yapı oluşturulmuştur. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sırasında Milletler Cemiyeti'nin etkisiz kaldığı ve büyük yıkımları önleyemediği açıkça görülmüştür. Bu durumun farkına varan devletler, daha geniş kapsamlı ve etkili bir örgütün gerekliliğini benimseyerek Birleşmiş Milletler (BM) kurmuşlardır (Çeliksöz, 2019:2). Günümüzde 193 üye devlete sahip olan Birleşmiş Milletler, beş ana organ tarafından yönetilmektedir. Bu organlar; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Sekreterlik ve Uluslararası Adalet Divanı'dır (İdris, 2021, s. 66).

2.2. Çin'in BM'deki Konumu

“Çin Cumhuriyeti” ismi ile anılan Tayvan, BM Güvenlik Konseyi'nde 1971'a kadar Çin'i devamlı katılımcı olarak temsil etmekteydi. 1970'li yıllarda Soğuk Savaş'ın etkisiyle 53 devlet Çin Halk Cumhuriyeti'ni (ÇHC) tanıırken, 66 ülke ise Tayvan'ı tanımlamaktaydı. Ayrıca her iki yapıyı temsilci olarak tanımlayan 14 ülke bulunmaktaydı. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve diğer Batı ülkelerinin Çin Halk Cumhuriyeti'ni (ÇHC) Çin'in meşru temsilcisi olarak tanımlamasının ardından, 1971 yılında Tayvan, Birleşmiş Milletler (BM) bünyesindeki statüsünü yitirmiş (Çilingir ve Durna, 2022, s.72), yerine Çin Halk Cumhuriyeti gelmiştir. Çin'in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daima üye olmasını sağlayan önemli unsur, Asya-Pasifik bölgesindeki statüsü ve tesirinden kaynaklanmaktadır (İdris, 2021, s. 66).

Çin, 1990'lı yıllardan itibaren Birleşmiş Milletler'de (BM) sahip olduğu veto hakkını daha etkin bir biçimde kullanmaya başlamıştır. BM'de, ABD'den sonra genel bütçeye ve barışı koruma bütçesine en çok katkı sağlayan ikinci ülke Çin'dir. 2015 ve 2016 yıllarında BM'de çeşitli politik pozisyonlara Çinli görevlilerin atanması, Çin'in uluslararası platformdaki etkisini artırdığının önemli göstergelerinden biridir. Ayrıca Çin'in, BM'ye bağlı kurulların yönetiminde önemli bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Örneğin, BM'ye bağlı 15 uzmanlık ajansından 4'ü Gıda ve Tarım Organizasyonu, Uluslararası İlişkiler Birimi, BM Sanayi Kalkınma Organizasyonu ve Uluslararası Sivil Havacılık Organizasyonu Çinli yetkililer tarafından yönetilmektedir. Bu durum, Çin'in BM politikalarındaki artan etkisini açıkça ortaya koymaktadır (İdris, 2021, s. 68-69).

2.3. BM İnsan Hakları Komisyonu Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu

Birleşmiş Milletler “Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu”, İnsan Hakları Konseyi' bünyesinde faaliyette gösteren Birleşmiş Milletler özel mekanizmalarından biridir. Bu mekanizmanın hukuki dayanağı, İnsan Hakları Komisyonu'nun 6 Haziran 1967 tarihli ve 1235 sayılı kararıdır. Akabinde, 1991 yılında alt komisyonun tavsiye kararı doğrultusunda, İnsan Hakları Komisyonu'nun 1991/42 sayılı kararı ile “Çalışma Grubu” resmen kurulmuştur. Çalışma Grubu'nun temelde 2 farklı çalışma prosedürü vardır. İlk çalışma prosedürü, “bireysel şikayetleri inceleme”, ikincisi ise “danışma organı” olarak faaliyette bulunmaktadır. Çalışma Grubu'nun keyfi tutuklamalar ile ilgili problemleri çözmeye çalışırken sahip olduğu en güçlü araç, bireysel başvurular üzerinden yürüttüğü araştırmalardır (Atabey, 2019, s.58-62).

Verilen bir olayın keyfi tutuklama niteliğinde olup olmadığını değerlendirirken, Çalışma Grubu ilk olarak Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ni ve Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ni dikkate alır. Bunun yanı sıra tutuklu veya hapsedilmiş bireylerin korunmasına ilişkin İlkelerle dair Birleşmiş Milletler Genel Kurul'un 43/173 sayılı kararını, ilgili diğer BM kararlarını ve uluslararası insan hakları standartlarını da

dikkate almaktadır. Çalışma grubu, bireysel şikayetleri incelerken, öncelikli olarak tutuklamanın hukuki bir dayanağına sahip olup olmadığını araştırmaktadır (Atabey, 2019, s.58-62).

3. BAŞVURU, KARAR VE BASIN TOPLANTISI

Çin Toplama Kamp Mağdurları Platformu, Uygurların yaşadığı insan hakları ihlalleri konusunda adalet arayışını sürdürmek amacıyla, Çin yetkilileri tarafından hukuksuz bir şekilde gözaltına alınan ve belgeleri elde edebilen onlarca Uygur hakkında 7 Mayıs 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'na bağlı Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'na resmi başvuruda bulunmuştur.

3.1. BM Kararları Üzerine Yapılan Basın Toplantıları

Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'na yapılan başvurunun ardından, Çin Toplama Kamp Mağdurları Platformu, bu başvuruya ve Uygurların yaşadığı insan hakları ihlallerine Türkiye ve uluslararası toplumun dikkatini çekmek, konuyu gündeme taşımak amacıyla, 10 Mayıs 2022 tarihinde başvuruya ilişkin ilk basın toplantısı düzenlenmiştir. Basın açıklamasında, başvuru sürecine ilişkin detaylar ve karşılaşılan zorluklar kamuoyuyla paylaşılmış; hukuki mücadelenin güçlendirilmesi, hak ihlallerine karşı uluslararası koruma mekanizmalarının harekete geçirilmesi ve mağdurların serbest bırakılmasının sağlanması çağrısı yapılmıştır.

3.2. Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'nun Sonuç Kararı

Bu başvurular üzerine Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu tarafından 27 Mart – 5 Nisan 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen doksan altıncı oturumda kabul edilen 6/2023 sayılı görüş, Bay A, Bayan B ve Bay C (Çin) ile ilgili başvuruları konu almaktadır. Bu karar yedi bölümden oluşmakta olup; Başvurular, Kaynak, Hükümetten Gelen Karar, Tartışma, Kategori, Sonuçlandırıcı Açıklamalar, Değerlendirme ve Takip Prosedürü başlıkları altında detaylandırılmıştır. Her bir bölüm, başvurulara konu olan tutuklamaların keyfilikliğini değerlendirmede kullanılan kriter ve yöntemlere dair ayrıntılı bilgiler sunmakta; inceleme ve karar sürecini sistematik bir biçimde ortaya koymaktadır (OHCHR, 2023).

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu araştırmada, Teun Van Dijk'in geliştirdiği Söylem Analizi modelinden yararlanarak, haber metinlerini makro yapı ve mikro yapı düzeylerinde incelenecektir. Araştırmanın Amacı, Türkiye'de yaşayan Uygurların Birleşmiş Milletlere (BM) yaptığı başvuru sürecinin Türk yazılı basınına yansımalarını ele almaktadır. Bu bağlamda Çin Toplama Kamp Mağdurları Platformu'nun BM İnsan Hakları Komisyonu Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'na yaptığı başvuru sürecinin Türk yazılı basınında haberleştirilme durumu sorgulanacaktır. Farklı gazetelerin ve haber kaynaklarının bu konuda yaklaşımlarındaki çeşitlilik değerlendirilecektir. Araştırma, yalnızca Türkiye'de yayımlanan günlük yazılı basınla sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın evrenini, Türkiye'deki günlük gazetelerde Uygurların BM İnsan Hakları Komisyonu'na yaptığı başvuruya ilişkin yer alan haberlerin yayımlandığı sayfalardan oluşturmaktadır. Bu gazetelerin, ilgili haberlere yer veriş biçimleri ile dili ve söylem kullanımı incelenecektir. BM'ye yapılan başvurunun tarihi olan 10 Mayıs 2022'yi takip eden yedi gün boyunca yayımlanan konu ilişkin haberler ve sayfalar analiz edilecektir. Örneklem olarak ise Türkiye'deki *BirGün* gazetesi, *Sözcü* gazetesi, *Yeni şafak* gazetesi, *Hürriyet* gazetesi, *Yeni Asya* gazetesi, *Karar* gazetesi, *Yeni Akit* gazetesi ve *Aydınlık* gazetesi olmak üzere toplam sekiz ulusal ana akım yazılı basını değerlendirilmektedir.

Uygurlar için büyük önem taşıyan bu gelişme, Türkiye'deki sosyal medya platformlarında, internet gazeteciliği mecralarında geniş yer bulmakla birlikte ulusal yazılı basında yeterince yer almamıştır. Yapılan inceleme sonucunda, *Yeni Akit* Gazetesi ve *Aydınlık* Gazetesi basılı nüshasıyla birlikte internet sayfasında konuya ilişkin birer habere yer verilmiştir. Öte yandan, *Karar* gazetesinin internet sayfasında konu ile ilgili bir habere yer verildiğini, ancak aynı haberin basılı nüshasında yer almadığı tespit edilmiştir.

4.1. Yeni Akit Gazetesi'ndeki “Uygur Türkleri Çin'i BM'ye Şikâyet Etti” Başlıklı Haberin Söylem Analizi

Yeni Akit gazetesi farklı araştırmalarda genel olarak İslamcılık ideolojisiyle ilişkilendirmekte, aynı zamanda gericilik ve aşırı sağ çizgide konumlandırılmaktadır. *Yeni Akit* gazetesi yayıncılık tarihi boyunca çeşitli dönemlerde farklı isimler ile yayın yapmıştır. İlk olarak 12 Eylül 1993 yılında *Beklenen Vakit* ismi ile yayın hayatına başlamıştır. 1995 yılında ise adını *Akit* olarak dönüştürmüştür. 5 Aralık 2001'deki yayın sürecinde *Anadolu'da Vakit* adı ile yayın yapmıştır. Son olarak 11 Ekim 2010 tarihinden buyana *Yeni Akit* ismi ile yayın faaliyetlerini devam ettirmektedir.

4.1.1. Makro Yapı

10 Mayıs 2022, salı günü yayımlanan *Yeni Akit* gazetesinin manşet sayfasının alt kısmında, “*İran’da Kaşkay, Çin’de ise Uygur Türkü’ne zulüm var*” başlığıyla habere yer verilmiş. Haberin devamı ise gazetenin iç sayfa 13’te, *Dünya* bölümünde “*Uygur Türkleri Çin’i BM’ye Şikâyet Etti*” başlığıyla sayfanın ortasında sunulmuştur (Çağlav, 2022). Bu habere, “*Göçebe Türk Topluluğu Kaşkaylılara İran Zulmü*” başlıklı haber ile aynı konumda yer verilmiş olması, zulüm gören Türk topluluklarının durumunu birlikte aktarılmasının amaçladığını düşündürmektedir.

Gazete, Uygurlar ile ilgili haberi dikkat çekici renkli başlıklarla öne çıkarmış olmakla birlikte, haberde görsel kullanılmaması içeriğin çekiciliğini ve haberin etkileyiciliğini azaltmıştır. Haber başlığından, olayın hangi konu hakkında olduğu kolayca anlaşılmakta ve haberin **politik bir durumu** yansıttığı görülmektedir. Sağ muhafazakâr ve İslamcı bir yayın çizgisine sahip olan gazete, haberin içeriğinde “Müslümanlara karşı” ifadesine yer vererek ideolojik konumunu doğrudan yansıtmıştır. Haberde kullanılan bilgilere bakıldığında, birincil kaynaklara ulaşıldığı ve olayın öncüsü olan aktörler ile mağdurların görüşlerine yer verildiği görülmektedir. Bu durum, haberin bilgi güvenilirliğini ve doğruluğunu arttırmış ve okuyucuya haber konusundaki güven aşılanmaya çalışılmıştır.

4.1.2. Haberin Özeti

Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Heyetinin, Doğu Türkistan’da yaşanan insan hakları ihlallerini incelemek üzere bölgeye gideceği açıklanmıştır. Bu ziyaretin gerçekleşebilmesi için Çin hükümetinden izin alınmış olup, Çin’in bu ziyareti istememesine rağmen, uluslararası baskılar sonucunda izin vermek zorunda kaldığı ifade edilmiştir. Heyetin Doğu Türkistan’a gideceği kararı kamuoyuna duyurulmuştur. Ayrıca bir mağdur yakınıyla yapılan röportajda, Çin’e güvenilmediği, BM heyetinin Çin tarafından önceden hazırladığı belirli mekânlara yönlendirilerek gerçekleri yansıtmayan raporlar hazırlamaya zorlanmasından endişe duyulduğu dile getirilmiştir. Aynı röportajda, Çin’deki toplama kamplarında bir Türk vatandaşının bulunduğu belirtilmiş ve mağdurun yakını, BM heyetinden söz konusu kişiyle görüşme talebinde bulunmuştur.

4.1.3. Mikro Yapı

Haberin anlatım dili sade, kolay anlaşılır, duygusal ve kapsayıcı bir nitelik taşımakta ve geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Haberde “Doğu Türkistan” ve “Sincan Uygur Özerk Bölgesi” ifadelerinin eş zamanlı kullanılması, Uygurlar açısından olumsuz bir çağrışım yaratabilir. Zira Çin Halk Cumhuriyeti ile birlikte birçok devlet ve uluslararası kuruluş, bu coğrafyayı “Sincan Uygur Özerk Bölgesi” olarak tanımlamakta, bu da politik bir tercih olarak değerlendirilmektedir. Haber metninde her iki ifadenin aynı satırda yer alması, yayın kuruluşunun politik bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Haber yapısında “BM heyeti” ifadesine on bir kez yer verilmiş, bu tekrarlar “insan hakları ihlalleri” kavramı ile birlikte kullanılarak, BM’ye yapılan başvuru sürecine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Ayrıca “İnsan hakları” “tecavüz”, “taciz”, “işkence”, “kötü muamele”, “toplama kampları”, “zorla” gibi güçlü kelimeler ile Çin yönetiminin uygulamalarının bir insan hakları ihlali ve zulüm olarak devam ettiği vurgulanmıştır. Haberde, Türkiye’de yaşayan ve Doğu Türkistan’daki akrabalarından uzun süredir haber almayan iki mağdur yakınları A ve B’nin görüşlerine yer verilmiştir. Bu kişiler aracılığıyla, BM heyetinin mağdurlar, yakınları ve kamp tanıklarıyla doğrudan görüşme gerçekleştirmeksizin Çin’e gitmenin doğu olmayacağı savunulmuştur. Bu iki kişi hem bireysel mağduriyetlerini dile getiren bireyler olarak hem de mağdurların temsili figürleri olarak haberde yer bulmuştur.

Haberde yer alan “*Çin’in propaganda amaçlı önceden hazırlanarak gösterdiği mesleki okul haline getirilen ve propaganda malzemesi yaptığı BM heyetine de aynı yerleri gösterecektir. Aynı senaryo ile benzeri yerleri göstereceklerdir,*” cümleleri ile Çin’in gerçekleri sürekli olarak gizlediğini ve uluslararası kamuoyunu yanıltmak amacıyla önceden kurgulanmış mekanları hazırladığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, mağdur yakınları ve Uygurlar, bu şartlar altında hazırlanacak bir BM raporunun gerçeği yansıtmayabileceğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda, haberde görüşlerine yer verilen bireylerin, Uygurların yanında olduklarını vurguladıkları da belirtilmiştir.

Haberde “*Kardeşlerimizle Görüşünler*” ara başlığı altında, mağdur kadın Mevlüde Hilal’in, Türk vatandaşı olmasına rağmen Çin’deki toplama kampında tutulduğuna ve kendisinden haber alınamadığına dikkat çekilmiştir. Bu ifade ile, Türkiye ile Çin arasındaki diplomatik ilişkilere rağmen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının kamplarda bulunduğunu ve iktidarın bu vatandaşları kurtarmada yetersiz kaldığı ima edilmiştir. Ayrıca, “*Çin’deki toplama kamplarında inceleme yapmak için Çin’den izin istedi*” cümlesiyle Birleşmiş Milletler gibi uluslararası bir kuruluşun dahi Çin’den izin ihtiyaç duyduğunu

vurgulanmaktadır. “Çin’in kabul etmesi üzerine” ifadesiyle de Birleşmiş Milletler etkinliğinin sınırlı olduğu, Çin’in uluslararası aktörler üzerinde daha güçlü bir konumda bulunduğu ima edilmektedir.

Haberde, Birleşmiş Milletler’in etkisizliği ve Çin karşısındaki güçsüzlüğü vurgulanmıştır. “*BM dünya kamuoyunu kandırmamalı*” cümlesine yer vererek, BM’nin güven kaybı yaşadığını, BM’nin tarafsız, adil ve şeffaf bir kurum olmadığını ileri sürülmektedir. Bu ifade, haber güçlü bir söylemsel strateji olarak kullanılmış, kamuoyu oluşturmak ve mevcut uluslararası kurumlara yönelik alternatif düşünce üretmek açısından oldukça etkili bir araç işlevi görmüştür.

Haber “*Uygur Türkleri Çin’i BM’ye Şikâyet Etti*” başlığıyla doğrudan Toplama Kamp Mağdurları Platformunun BM Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu’na yaptığı başvurulara atıfta bulunmuş olsa da daha çok BM heyetinin Çin’e ziyarete gideceğiyle ilgili haberler odaklanılmış, başvuruya ilgili bilgiler yeterince detaylandırılmamıştır.

4.2. *Aydınlık Gazetesindeki “Ayrılkçılar Çin’i BM’ye Şikâyet Etti” Başlıklı Haberin Söylem Analizi*

Aydınlık gazetesi, siyasi görüşü bakımında genel olarak Sosyalist ve Maoocu perspektifte konumlandırılmaktadır. Günümüzde *Aydınlık* gazetesi Vatan Partisi’nin günlük yayın organı olarak faaliyet göstermektedir. *Aydınlık* gazetesi yayıncılık tarihinde çeşitli dönemlerde de gazete ve dergi formatlarında yayınlanmıştır. Bu doğrultuda, 1921-1925 tarihlerinde gazete, 1968-1971 ve 1974-1978 yılları arasında dergi, 1978-1980 ve 1993-1994 yıllarında gazete, 1994-2010 yılları arasında ise dergi formatında yayımlanmıştır. 2011 yılından günümüze kadar tekrar gazete olarak yayın sürecini devam ettirmektedir. Aynı zamanda *Aydınlık* gazetesi yayın tarihinde 1 Haziran 1921 günü Şefik Hüsün Değmer önderliğinde yayınlanan ilk nüshası Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk sosyalist haftalık gazetesi olarak çıkarılmıştır.

4.2.1. Makro Yapı

10 Mayıs 2022, salı günü yayımlanan *Aydınlık* gazetesinin iç 11. sayfasında, *Gündem* bölümünde Ercan Küçük’nün tarafından kaleme alınan haber, “*Ayrılkçılar Çin’i BM’ye Şikâyet Etti*” başlığı ile paylaşılmıştır (Küçük, 2022). Bu başlık tercihiyle, politik ayrım öne plana çıkarılmış olup sanki Uygurları bir bölücü olarak göstermeye çalışılmıştır. Haber, sayfanın orta-alt kısmında, ellerinde kayıp aile üyelerinin fotoğraflarını taşıyan Uygurların olduğu büyük görsel ile sunmuştur. Haberin bulunduğu sayfanın sağ tarafında “*Babacan’a göre barış, demokrasi ve özgürlüğü AB Temsil ediyor*” başlığında bir haber bulunmaktadır. Bu yerleştirme, Uygurların muhalif bir aktör olarak konumlandırılmak istendiği izlenimini uyandırmaktadır.

Haberde birinci kaynağa ulaşılmış olmasına rağmen, olayın doğrudan muhatabı olan mağdur yakınları ile röportajlar yapılmamıştır, aynı zamanda mağdurların yaşadığı insan hakları ihlallerine yer verilmemiştir. Oysa mağdurlara ulaşma olasılığı mevcutken, bu imkânın göz ardı edildiği görülmektedir. Bunun yerine, yalnızca mağdurların avukatıyla yapılan röportaja yer verildiği ve haberde insan hakları ihlallerine dair kişisel tanıklıklara ya da mağdur yakınlarının anlatımlarına yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca haberin içerisinde, “*Türkiye Çinli Yetkilileri Tutuklamalı*” başlığındaki ek küçük başlık ile haberde avukatın değerlendirme ve taleplerine yer verilmiştir. Bu durum, haberin anlatımında olayın insani boyutunun arka planda bırakıldığına işaret etmektedir.

4.2.2. Haberin özeti:

Haberde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet ve beraberindeki heyetin, Doğu Türkistan’a (Sincan Uygur Özerk Bölgesi) yapacağı ziyaretten önce, Uygurların BM’ye başvurarak Çin’e baskı yapılmasını hedeflediği ifade edilmiştir. BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet’in, Çin ziyaretine Pekin tarafından izin verilmiş olmasından memnuniyet duyduğunu vurguladığı belirtilmiştir. Uygurların BM’ye yönelik başvurusuna ilişkin basın açıklamasının nerede yapıldığı ve katılım sağlayan sivil toplum kuruluşlarının isimleri ayrıntılı olarak verilmiştir. Bunun yanı sıra, Uygurların ve avukatlarının İstanbul Çağlayan Adliyesi’nde Çinli yetkililer hakkında suç duyurusunda bulundukları bilgisine yer verilmiştir. Haberde, avukatın BM heyeti tarafından yapılacak ziyaretin Çin’in denetimi dışında gerçekleştirilmesi gerektiğini vurguladığı, mağdurlar ile özgür ve kontrolsüz biçimde görüşmeler yapılmasını, bu görüşmelerin sansürlü biçimde raporlaştırılmasını ve Uygurların yaşadığı hak ihlallerinin şeffaf biçimde belgelenmesini talep ettiği aktarılmıştır. “*Türkiye Çinli Yetkilileri Tutuklasın*” başlığı altında avukatla yapılan röportajda ise odak noktası, İstanbul Çağlayan Adliyesi’nde Çinli yetkililer hakkında yapılan suç duyurusu olmuştur. Röportajda, avukatın sürece dair açıklamalarına ağırlık verilmiş ve daha çok bu hukuki girişime dikkat çekilmiştir.

4.2.3. Mikro Yapı

Haber sert ve taraflı bir dil ile keleme alınmıştır. Haberde “Doğu Türkistan” ifadesine yer verilmiş olup, ancak kelimesinin hemen yanına “Ayrılıkçı” sıfatı kullanılmış, bu ifade haberin başlığında ve metin içinde tekrarlanmıştır. Bu söylem, kendi temel haklarını savunan ve adalet arayışında olan Uygurları “bölücü” ve olumsuz bir kimlikte sunmaktadır. Metin içinde “Birleşmiş Milletler (BM)” ifadesi 11 kez, “Çin” kelimesi ise yedi kez tekrar edilmiştir. Buna karşın, Uygurların yaşadığı coğrafyayı tanımlayan “Doğu Türkistan” ifadesine yalnızca iki kez, resmi tanımı olan “Sincan Uygur Özerk Bölgesi” ifadesine ise yine sadece iki kez yer verilmiştir. Bu durum, yaşanan insan hakları ihlallerini Uygurlar merkezli değil, daha çok Çin odaklı bir yaklaşımla ele almaya çalıştığını ortaya koymaktadır. “İddiasıyla” ifadesini kullanımı da Uygurların sunduğu belgeleri, kamp tanıklarının ifadelerini ve ABD (U.S. Department of State, 2021), Kanada (Global Affairs Canada, 2021), Hollanda (Reuters, 2021) gibi 10’dan fazla demokratik ülkenin hükümet veya parlamentoları tarafından ‘soykırım’ olarak tanımlanan hak ihlallerini yalnızca “Uygurların iddiası” şeklinde yansıtmakta, böylelikle hem uluslararası meşruiyeti sorgulamakta hem de olayı küçümseyen bir tavır sergilemektedir. “*BM İnsan Hakları heyetinin Sincan Uygur Özerk Bölgesine yapacağı ziyaret öncesi yapılan başvuruyla Çin’e baskı yapılması hedefleniyor*” cümlesindeki “ziyaret öncesi” ifadesiyle BM’ye yapılan söz konusu başvurunun ziyarete yönelik planlanmış bir zamanlama olduğu vurgulanmaktadır. “Baskı” kelimesiyle de ortaya çıkacak bir politik baskının muhtemel olduğuna işaret edilmektedir. “Hedefleniyor” ifadesiyle de olayın belirli bir amaca yönlendiğini dile getirmektedir. Bu ifadeler aracılığıyla yüzeysel bir tarafsızlık izlenimi verilmekte, ancak aynı zamanda olay hakkında olumsuz bir çağrışım yaratılmaya çalışılmaktadır. “Sözde Doğu Türkistan ayrılıkçıları” ifadesiyle, “sözde” kelimesi kullanılarak, Uygurların hak ve özgürlük taleplerini geçersiz kılma çabası göze çarpmaktadır. “*Açıklamada, Çin’e karşı uluslararası yargı yolunun açılması için gereken çabanın gösterileceği vurgulandı,*” cümlesi ise, açıklama yapan tarafın sadece hukuki değil, aynı zamanda siyasi bir baskı oluşturma amacında olduğunu ima etmektedir.

5. SONUÇ

Çalışmada ele alınan, Birleşmiş Milletler nezdinde Uygurlar hakkında açılan dava hem hukuki açıdan hem de siyasi açıdan büyük önem arz etmektedir. Türkiye’de de Uygur meselesi, önemli bir gündem maddesi olmasına rağmen, özellikle ana akım yazılı basında yeterince yer bulamamıştır. Bu durum, konunun basında yeterli düzeyde karşılık bulamadığı için kamuoyunda etkili olmadığı düşüncesini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda konunun ekonomik ve politik etkisinin sınırlı olmamasının da basında yeterli düzeyde yer verilmemesine neden olduğu söylenebilir. Çünkü konu, devletin mevcut politikaları ile çatışıyor ya da şu anki devletin mevcut politikalarına hizmet etmemesi nedeniyle medyada görünürlüğünün sınırlı tutulduğu da değerlendirilebilir.

Dolayısıyla, Uygurların medyada yeterince gündem olamaması, iktidar ve servet dengesizliğinin medyanın çıkarları ve haber seçimleri üzerine farklı seviyelerde yarattığı etkiye doğrudan yoğunlaşmaktadır. Finansal güç ve medya yönetim, haberlerin hangi yöntemlerle işleneceğine ya da yayımlanacağına karar vermede belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda, eleştirel düşünceleri hangi yollarla itibarsızlaştırdığını, iktidar ya da güç sahibi medya şirketlerinin kendi menfaatleri doğrultusunda haberleri kamuoyuna nasıl aktardığı medyanın ekonomik politiği bağlamında değerlendirilmeli ve özellikle propaganda modeli çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir (Yaylagül, 2006, s.155).

Bir konunun medyada yeterince yer ediniş edinememesi, sadece haberin taşıdığı değer ya da toplumsal önemiyle değil, aynı zamanda ekonomik ve politik yapılar ile ideolojik yönelimlerle doğrudan bağlantılıdır. Konu her ne kadar insanı boyuta sahip olsa da bazen medyada yeterince görünürlük kazanamamaktadır. Uygur meselesi de Türkiye’de bu medya gerçekliğinden nasibini almaktadır. Çin ile geliştirilen siyasi ve ekonomik ilişkiler, Uygurların maruz kaldığı insan hakları ihlallerinin medya gündeminde yeterince yer bulmasını engellemekte olduğu düşünülmektedir. Bu durum, medyanın zaman zaman demokratik işlevini yitirdiği ve kamuoyunun gerçeklerle değil, eksik bilgiler ile şekillendirildiğini ve beslendiğini işaret etmektedir. Araştırmada tüm gazetelerde yapılan haberleri taranarak konuya dair içeriklerin analizi hedeflenmiş olsa da birçok gazetede ilgili haberlerin yer almadığı gözlemlenmiştir. Araştırmanın kapsamlı olabilmesi ve daha fazla haber incelenebilmesi amacıyla süre yedi gün olarak belirlenmiş olmasına rağmen, yalnızca *Yeni Akit* gazetesi ve *Aydınlık* gazetesinde yazılı haber bulunmuştur, *Karar* gazetesinde ise konuya ilişkin yalnızca internet sayfasında yer verilmiş, basılı yayında ise habere rastlanmamıştır.

Uygurlar meselesi, yalnızca politik değil, aynı zamanda son derece hassas ve insani bir meseledir. Yapılan insan hakları ihlalleri, suçsuz bireylerin özgürlüğünden mahrum bırakarak toplama kamplara kapatılması, bu kamplarda köle işçi olarak çalıştırılmaları, çocukların ailelerinden kopararak zorla yatılı okullara yerleştirilmeleri, kişilerin aileleriyle iletişim kurmasının engellemesi ve sürekli gözetim altında tutulmaları gibi uygulamalar ne kabul edilebilir ne de görmezden gelinebilir niteliktedir. Bu bağlamda, söz konusu insanlık dramına basında yer bulması, toplumun doğru ve güvenilir bilgilerle bilgilendirmek, kamuoyu oluşturmak ve yaşananların gündem açısından büyük önem taşımaktadır. *Yeni Akit* gazetesi bu konuyu haberleştirerek önemli bir sorumluluğu yerine getirmiştir. Benzer şekilde, Çin yanlısı duruşuyla öne çıkan *Aydınlık* gazetesi de Uygur meselesine haberlerinde yer vermiştir.

Bu çalışma farklı ideolojik çizgideki gazetelerinin bile Uygur meselesine belirli ölçülerde yer verdiği göstermiştir. Dolayısıyla diğer ana akım gazetelerin de benzer bir insani sorumlulukla hareket etme potansiyeli olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Atabey, S. (2019). Birleşmiş Milletler keyfi tutuklama çalışma grubu, *İnsan Hakları*, 3, 58-62.
- Alev, O. (2020). *Kitle iletişim araçları medya: Medya'nın birey ve toplumsal yapıya etkileri*. Hiper Yayın.
- Çağlav, G. (2022, 10 Mayıs). Uygur Türkleri Çin'i BM'ye şikâyet etti, *Yeni Akit Gazetesi*. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/uygur-turkleri-cini-bmye-sikayet-etti-1654552.html>
- Çeliksöz, M. (2019). *Birleşmiş Milletlerin teşkilatının kuruluş yapısı BM'nin barış, çözüm ve çatışmaya dair çalışmaları*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://www.academia.edu/41898534/birlesmis-milletlerin-teşkilat-yapısı>
- Çilingir, G. A. ve Duna, D. (2022). Uluslararası hukuk açısından Tayvan'ın konumu. A. M. Merthan (Ed.), *Türkiye'de Tayvan çalışmaları III* (ss. 71-94). Ankara Üniversitesi Yayını.
- Girgin, A. (2003). *Yazılı basında haber ve habercilik etik'i*, İnkılap Kitabevi.
- Girgin, A. (2008). *Gazeteciliğin temel ilkeleri*, Der Yayınevi.
- Global Affairs Canada (2021, 22 Şubat) Canada deeply concerned by allegations of genocide in Xinjiang. Government of Canada. <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2021/02/canada-deeply-concerned-by-allegations-of-genocide-in-xinjiang.html>
- Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2012). Rızanın imalatı: Kitle medyasının ekonomi politikası (E. Abadoğlu, Çev.). BGST Yayınları.
- İdris, A. (2021). *Kızıl kıyamet*. Şenyıldız Yayınları.
- İrvan, S. (2001). Gündem belirleme yaklaşımının genel bir değerlendirmesi. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 69-106.
- Küçük, E. (2022, 10 Mayıs). Ayrılıkçılar Çin'i BM'ye şikâyet etti, *Aydınlık Gazetesi*. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/ayrilihcilar-cini-bmye-sikayet-etti-315589>
- Working Group on Arbitrary Detention. (2025, 10 Nisan). *Opinions adopted by the Working Group on Arbitrary Detention*. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/wg-arbitrary-detention/opinions-adopted-working-group-arbitrary-detention>
- Özçetin, B. (2018). *Kitle iletişim kuramları: Kavramlar, okullar, modeller*. İletişim Yayınları.
- Reuters. (2021, 26 Şubat). Dutch parliament: China's treatment of Uighurs is genocide. <https://www.reuters.com/article/world/dutch-parliament-chinas-treatment-of-uighurs-is-genocide-idUSKBN2AP2CH>
- Tokgöz, O. (2006). *Temel gazetecilik (6. baskı)*. İmge Kitabevi Yayınları.
- U.S. Department of State. (2021, 19 Ocak). *Determination of the secretary of state on atrocities in Xinjiang*. <https://2017-2021.state.gov/determination-of-the-secretary-of-state-on-atrocities-in-xinjiang>
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletim kuramları*. Dipnot Yayınları.